

Ida ja lääne kultuuri piiril oleme saanud osa mõlemast

Pille Kippar 90

Foto: Margus Ansu, Tartu Postimees/Scanpix

24. oktoobril tähistab 90 aasta juubelit teenekas rahvajutu-uuri ja pedagoog Pille Kippar. Vestlesime sel puhul muinasjuttudest ja nende uurimisest, õpetamisest ja rahva valgustamisest.

Oled õpetajate perest ja pärast ülikooli lõpetamist töötasid algul ka ise kooli-õpetajana. Kuidas sai sinust rahvajutu-uuri ja?

Aspirantuurikoht kuulutati teaduste akadeemias välja ja sinna kutsuti Ingrid Rüütli – me olime kursusekaaslased –, aga Ingrid, kes juba tegeles rahvalaulude ja

-viiside uurimisega, soovis enne materjali kokku saada ja alles siis asuda väitekirja kallale. Toonane Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluule sektori juhataja Richard Viidalepp oli nobe: rahvajutu-uurijat on ka tarvis. Viidalepp kutsus siis mind, ma olin sellal maakoolmeister, Ridala 8-klassilise kooli eesti keele ja kirjanduse õpetaja. Kõik mu ülikooliaegsed tööd olid tehtud muinasjutust. Nii saigi minust esimene uus rahvajutu-uuri ja pärast sõda.

Sinu juhendaja oli August Annist. Kuidas oli temaga koos töötada?

Loodeti, et minust saab teoreetik, nagu Annist oli. Tema oli visioonimees, järeltuste ja üldistuste tegija, aga mina kuulun sipelgate hulka, kes usaldatavat materjali ette valmistab. Visioon võib ju olla, aga kui materjal kõigub, siis võib visioon kiiva minna.

Annist oli kiire, temalt ei ole rahvaluule kirjanekuid, ta ei olnud materjali koguja, laulude ja juttude käsitsi üleskirjutaja. Aga lindistamist ega magnetofone siis ei olnud, peenemast tehnikast ma ei räägigi. Läheb memme juurde, küsib: „Kas siin Kalevi poja-muistendeid ka teatakse?” Memme küsib: „Misasi see muistend on?” Mõtleb. „Jaa, Kalevipoeg, seal on ...” Aga kui Annist esimese 30 sekundi jooksul vastust ei saanud, oli ta läinud. Ta ise suutis nii kiiresti mõelda, aga teised enamasti ju ei suuda. Küsib järgmise käest: „Kas siin Kalevi poja-muistendeid ka on?” Kui esimene suu lahti tegi, siis ta oli juba viienda juures. Sellepärast Annisti rahvaluulekäsikirju ei olegi olemas. Aga kui ta vaatas ükskõik mis keeles võorast materjali, siis ta jagas selle kohe ära ja pani paika.

Minu juhendajaks justkui oleks pidanud olema Viidalepp, kes oli Keele ja Kir-

janduse Instituudi rahvaluule sektori juhataja, aga kõik Viidalepa teadustööd olid tehtud valel ajal ja valedel teemadel, need ei läinud Vene ajal arvesse. Tal puudus siis kinnitatud teaduskraad ja õigus aspirante juhendada. Aga sõjaeelse doktorikraadiga Annist oli just vanglast pääsenud.¹ Tema kraadi ei olnud nihutatud ega ära võetud ja siis pandi tema mulle juhendajaks. Annist oli esmalt kirjandusteadlane, aga „Kalevipoja” uurimisel ja regivärsilisi poeme koostades puutus ta kogu rahvaluulega tihedasti kokku, nii et oli ka hea folklorist.

Sinu väga oluline panus folkloristikasse on olnud eesti loomamuinasjuttude tüübikataloogi koostamine, mis ilmus hiljem Helsingis mainekas Folklore Fellowsi sarjas.²

Annisti mõte oli see, et ma peaksin võtma aluseks Tartu kirjandusmuuseumi käsikirjaliste rahvaluuletekstide sedelkartoteegi ja panema selle põhjal kokku tüübikataloogi: seadma kogu eesti loomamuinasjuttude repertuaari juba loodud süsteemi. See oleks uurimiseks piiritletud ja täpsustatud alusmaterjal. Kui Jakob Hurda käsikirjalised kogud asusid Soomes aastatel 1907–1927, oli juba ilmunud nende põhjal Antti Aarne eesti rahvajuttude loend.³ Soomes koostas omaaegne Helsingi ülikooli eestlasest tudeng Hella

Murrik (Wuolijoki) ka loendi Hurda kogu regilauludest, mida laulu-uurijad kasutasid käsikirjalisena siiani.

Pane kataloog kiiresti kokku ja siis hakkame uurima, soovitas Annist. Aga jutukonspektide tegijate hulgas oli olnud rohkema ja vähema koolitusega inimesi. Oli olnud ka abitöölisi, kelle palkamiseks oli valitsus andnud hädaabitöölisele jagatud summa. Konspektid olid ebaühtlased. Kui jututüüpi ei olnud võimalik määrata, tuli minna tagasi käsikirjade juurde. Paljusid jutte ei olnud üldse arvele võetud või oli mõni keerulisena tundunud jutt vahele jäänud. Ainult kartoteegi põhjal polnud võimalik kataloogi teha, juttude liitumisi registreerida. Kõik kolm aspirantuuriaastat kulus mul eesti rahvaluule köidete läbivaatamiseks, tüübinumbrite, jutustajate ja külade nimede, kirjapanijate ja lehekülgede ning aastaarvude korrastamiseks. Tulemuseks oli käsikirjaliste eesti loomamuinasjuttude senisest palju rohkemate andmetega varustatud kataloog, 280 lehekülge.

Aspirantuur loeti edukalt lõpetatuks, kuigi Annisti lootustest ei olnud ma midagi täitnud. Tema kirjutas just sel ajal raamatu Friedrich Reinhold Kreutzwaldi muinasjuttudest.⁴ Mulle anti tööks selle raamatu joonealuste kontrollimine. See oli alles töö! Annist tsiteeris paljusid asju mälu järgi, tal oli küll väga hea mälu. Seal oli prantsuskeelseid ja igasuguseid muid asju, mõnda oskasin ja suutsin tõlkida, aga käisin ka keeleoskajaid pidi. Mõnigi viide tuli maha võtta – kui ikka allikat ei ole võimalik tuvastada, siis läheb maha. See töö andis mulle väga hea kogemuse, kuidas peab tsiteerima ja kuidas võõrast teksti kasutama, missugust respekti on selle juures tarvis. Ja kust see piir tuleb, millal asi on valmis. Nagu Mati Talvik vastas

¹ P. Kippar, August Annisti vangla-aastad. – Eesti kultuur 1940. aastate teisel poolel. (Acta Universitatis Scientiarum Socialium et Artis Educandi Tallinnensis. Tallinna Pedagoogika-ülikooli toimetised. A 19. Humaniora.) Toim K. Kirme, M. Kirme. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, 2001, lk 84–106.

² P. Kippar, Estnische Tiermärchen. Typen- und Variantenverzeichnis. (FF Communications 237.) Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1986.

³ A. Aarne, Estnische Märchen- und Sagenvarianten. Verzeichnis der zu den Hurt'schen Handschriftsammlungen gehörenden Aufzeichnungen. (FF Communications 25.) Hamina: Suomalainen Tiedeakatemia, 1918.

⁴ A. Annist, Friedrich Reinhold Kreutzwaldi muinasjuttude algupära ja kunstiline laad. Tallinn: Eesti Raamat, 1966.

küsimusele, kas telesaade on valmis: „Jaa, saade läheb eetrisse.” Aga kas ta on valmis? Sa võid seda veel ja veel teha. Kataloogi ja mõne muu asjaga on ka nii.

Nii et Annistilt kui juhendajalt ma väga palju otsest nõu ei saanud, sest see kolm aastat läks mul kataloogi tegemiseks, mis ei olnud tema huviorbiidis. Kui ma olin midagi kirjutanud, mõne artikli, nendega ta tegeles ja nende tegemisel oli temast abi. Aga need seisid jälle Keele ja Kirjanduse toimetuses ega läinud sealt edasi, et ma oleks saanud järgmistega tegelda. Noor uurija ei tihka enne uue teema juurde minna, kui eelmise kohta pole hinnangut või seisukohta. Kui ma asusin oma doktoriväitekirja kirjutama 1980. aastal, siis Annistit ammu enam ei olnud. Seal oleks temast abi olnud, ilmselt see oleks teda huvitanud.

Mispoolest on loomamuinasjutud üldse olulised ja miks võiks nende vastu huvi tunda?

Suuline muinasjutt või rahvajutt laiemalt on olnud aluseks kõikidele kirjandusžanridele ja sealhulgas on loomamuinasjutt mingil määral olnud aluseks lastekirjandusele. Kui ütelda, et kõik muinasjutud on laste omad – nagu viimase poole teise sajandi jooksul on arvatud ja avaldatud –, siis vanaemadel tõusevad juuksekarvad püsti: neis ju tapetakse ja tehakse muid hirmsaid asju. Nad pole lastele eakohased. Suurem osa muinasjutte polegi ju varem olnud laste repertuaar ja kõikide rahvajuttude jutustajad on varem enamasti olnud nimekad vilunud meesjutustajad, nii noorte kui ka vanade lõbustajad. Loomamuinasjuttude enamik kuulub laste repertuaari ja on olnud vanaemade jutustada; neid on räägitud väikestele lastele, kes suudavad oma tähelepanu koondada lühikest aega. Oluline on ka õpetlikkus.

Loomamuinasjutt on enamasti üks motiiv, üks sündmus. Ühe ettekande

jaoks uurisin, mis teeb looma muinasjuttu õnnelikuks: võtsin valimiku „Tere, tere, Tiipajalga”⁵ jutud ja tulemus on see, et ligikaudu kolmveerandis juttudes on loom õnnelik, kui tal on kõht täis. See on ka inimese kõige primitiivsem vajadus, aga inimesel tulevad juba muud asjad, nagu peavari, riided ja sõbrad. Muinasjutuloomal muid nõudmisi ei ole, jutt lõpeb enamasti sellega, et täis kõhuga loom on rahul ja õnnelik.

Sama süžee võrdlemisel naabrite repertuaaris võime kohata mitmesuguseid huvitavaid arendusi. Laia levikuga muinasjutt „Rebase (linnu) nõuanded” (AT 150) ulatub Soomest ja Lääne-Euroopast kaugele Türgi ja Indiani välja. Püünisesse sattunud rebane lubab seal tasuks lahtilaskmise eest kolm head õpetust. Triviaalsete õpetuste korduv mõte on ikka, et kui oled rebase või linnu kätte saanud, ära teda enam lahti lase. Motiiv kolme tõe ütlemisest ulatub tagasi keskaega ja veel kaugemalegi. Eesti versioonis on tegelaseks ainult konn, jutt liigitub loomamuinasjuttude hulka. Meie konnal on üle 40 õpetuse: rahva fantaasia on tööle hakanud ja neid juurde loonud, juttu räägitakse lastele. Soomes näiteks kuulub süžee ka noorte meeste repertuaari. Üks konna õpetus on, et kui saadad naise sepale, et sepp midagi parandaks, siis anna talle kindlasti raha kaasa, et ta ei peaks natuuras maksma. See ei ole lapsele arusaadav. Siin ongi üleminek ühest juturühmast teise – tegemist on anekdoodiga.

Sellest tüübist olen ma kirjutanud monograafia,⁶ mida Uku Masing nimetas saksakeelses muinasjutuentsüklopeedias

⁵ Tere, tere, Tiipajalga! Eesti loomamuinasjutt. (Muinaslugusid kogu maailmast.) Koost P. Kippar. Tallinn: Kunst, 1976.

⁶ P. Kippar, Konna õpetused (AT 150 A*). Muinasjututüübi AT 150 läänemeresoomebalti redaktsioon. – Emakeele Seltsi aasta-raamat 19–20 (1973–1974). Tallinn: Eesti Raamat, 1975, lk 263–289.

(„Enzyklopädie des Märchens”) parimaks eesti rahvajututüübi monograafiliseks käsitleseks, mis selle ajani oli ilmunud. Nüüd on tulnud muid ja palju paremaid, aga mul tõusid Masingu kiitusest lausa kõrvad ja saba kikki.

Kas selliseid tüübimonograafiaid tuleks veel kirjutada?

Jah, muidugi! Minu doktoriväitekirjas on neid 37 tükki, mis seisavad venekeelses käsikirjas ja on avaldamata.

Väitekirja kaitsmisega sai sinust esimene naissoost eesti rahvaluuledoktor.

Pärast kataloogi ja mõne artikli ilmumist sai 1986. aastal selgeks, et nendest ei piisa – tuleb vormistada kompaktnel doktoriväitekirja. Kõigepealt eristasin eesti loomamuinasjuttude hulgas viis juturühma: a) avara levikuareaaliga muinasjutud (üle 40 jututüüpi); b) läänepoolse levikuga muinasjutud, mis on napisõnalisemad, konkreetsemad ja muistendilaadsemad (vähemalt 27 tüüpi); c) elavamad ja hõlpsamini liituvad keerulisema süžeeaga idapoolsed muinasjutud (20 tüüpi); d) kohaliku päritoluga muinasjutud, mida oli kõige rohkem ja mille suur varieeruvus näitab moodustus- ja kujunemisprotsessis olemist; e) avara levikuga muinasjuttude kohalikud arendused või redaktsioonid, mida tuleks arvestada omaette tüüpidenä.

1991. aastal kaitsesin väitekirja venekeelsena Tallinnas Keele ja Kirjanduse Instituudi kaitsmisnõukogus,⁷ mida nimetati Vaina Mälgu komisjoniks. Selles komisjonis said kaitsta oma väitekirju idapoolsete soome-ugri rahvaste folkloristid, sest Moskvas ja Leningradis olid väga pikad järjekorrad. See oli ka üks eestlaste

abi idapoolsetele soomeugrilastele nende rahvusteaduste arengus.

Minu venekeelses väitekirjas on väga pikk osa vene muinasjutu-uurijatest. Enamasti nad lähtusid oma töödes ühest või kahest variandist ja tegid nende põhjal üldistusi, sest arhiivi suurema hulga variantidega kasutada ei olnud. Mul on mees, et 1979. aastal Peterburis peetud pedagoogiliste instituutide folklooriõppejõudude sümposiumil, kus arutati rahvaluule uurimist Venemaal, ütles Peterburi ülikooli õppejõud: *слава Бозы* (vn 'Jumalale tänu'), me saime möödunud aastal esimese kapi, et oma ülikooli rahvaluulekogusid hakata säilitama. Vene Geograafiaseltsil ja mõnel üksikul entusiastil oli küll ka varem rahvaluulekogusid, ent keskset folklooriarhiivi pole.

Kuidas väljendub Eesti positsioon ida- ja läänepoolse Euroopa piiril rahvajuttudes?

Eestist jookseb läbi seesama kultuuri-piir, mida märkas juba ammu Kaarle Krohn, et nagu on Soomes idapoolne ja läänepoolne traditsioon, on see ka Eestis. Näiteks on meil Friedrich Wilhelm Willmanni jutukogu⁸ kaudu levinud läänepoolsed moraalijutud. Neid on Saaremaal ja läänepoolses Eestis, aga ei ole setudel. Setus ei olnud kirjaoskust, seal trükis mõju ei avaldanud. Niisugust lühikest tuima juttu setu ei tahtnud, setu nautis idapoolseid jutte, kus roniti taevasse ja tehti igasuguseid muid tegusid.

Ja siis tuli Heikki Kirkinen, kes määratles ida ja lääne vahelise võistluse või kontakti piirkonna Euroopas, mis hõlmab Soomet, Baltimaid, Valgevene ja Ukraina lääneosa, Poolat, Ungarit, Tšehhit, Slovakkia,

⁷ П. Киппар, Эстонские сказки о животных. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук. Таллинн: Академия наук Эстонии, Институт языка и литературы, 1991.

⁸ Fr. W. Willmann, Juttud ja Teggud, kui ka Monningad Öppetussed mis maiapidamispeärrast tarwis lähtwad. Eestima-rahvale heaks on üllespannud. Tallinn: Lindworsse, 1782. <http://hdl.handle.net/10062/3654>

Sloveeniat, Horvaatiat ja Bosniat.⁹ Mina olin selle skeemi üks tõestajaid.¹⁰ Sama tegi soome muinasjutu-uurija Pirkko-Liisa Rausmaa, kes on jälginud Soomes mõne läänepoolse ja idapoolse muinasjutu levikut. Tema ütleb, et idapoolsed muinasjutud on jõudnud Soomes kaugele Lääne-Soome, aga läänepoolsed itta ei ole ulatanud.¹¹ Samamoodi on meie omadega.

Läänepoolsed muinasjutud on valmis, neil on lahendus ja moraal, nad on kuivemad ja lühemad. See on väga suur erinevus võrreldes idapoolsete loovusfaasis olevate juttudega ka meie repertuaaris.¹² Me oleme valvepost, vahendaja ja piiripidaja: võime arvestada sellega, et me oleme kultuuri pooltest rikkamad kui mõlemad naabrid, meil on nii idapoolne kui ka läänepoolne mõju. Siia peaks liitma veel usu teema, mida mu veneaegses väitekirjas vaid põgusalt puudutatakse. Läänepoolne usk on dogmadega, seda loetakse raamatust, Luthergi õpetas eestlased lugema ja arutlema. Aga idapoolses ainult papp loeb neid asju. Rahvas

õpib pähe, ei loe, kõik need asjad tulevad läbi südame, hetkeemotsiooni. Meil Eestis on mõlemad traditsioonid ja sellepärast oleme palju rikkamad koos teiste kontaktivälja rahvastega. See on minu seni tegelikult veel trükis avaldamata väitekirja mõte.

Tallinna Ülikoolis – või õigemini Tallinna Pedagoogilises Instituudis, mis vahepeal kandis Tallinna Pedagoogika-ülikooli nime – lugesid 1964. aastast alates rahvaluule üldkursust. Oled seal olnud hiljem dotsent ja 1992. aastast ühe ametiaja professor ja aastatel 1993–1997 Tallinna Pedagoogikaülikooli eesti filoloogia osakonna juhataja. Kui suure osa moodustas rahvaluule üldse sealsest eesti filoloogia õpetusest?

Rahvaluule moodustas küllalt väikese osa, 1960. aastatel tulevastele eesti keele õpetajatele kolm tundi nädalas. Tegin seda kahes jaos: kaks tundi ja üks tund eraldi ning käisin selle ühe tunni pärast Narva maantee vahet. Nii oli võimalus panna tudengid tööle kaks korda nädalas. Pärast olen Ellen Liivilt kuulnud, et kui minu tudengid läksid ekskursiooniga kirjandusmuuseumisse, siis nad avaldasid muljet oma heade teadmistega: „Seda laulu me teame, Kippar laulis.”

Kaua olin Pedaas tunnitasuine õppejõud. 1993. aastal pidas toonane rektor Talis Bachmann õpetajate koolitamist piisavalt tähtsaks, et ka seal võiksid olla professorid. Kuulutati välja hulga professorikohti lootusega neist 20–25 täita, mis ka korda läks. Eesti filoloogidest kandideerisime Mati Hint ja mina. See oli Mati poliitikas tegutsemise aeg ja osakonna administratiivses töös ta kaasa ei löönud. Järgmiseks perioodiks oli mul aeg pensionile jääda. Lugesin veel valikkursusi ja tegin vene rühma lasteaednikele eesti keele praktikat, juhendasin mõnda uurimistööd. Viimane juhendatav kaitses oma töö 2011. aastal.

⁹ **H. Kirkinen**, Kolmen Karjalan ongelma. Karjala syntyi idän ja lännen väliin. – Koltat, karjalaiset ja setukaiset. Pienet kansat maailmojen rajoilla. Toim T. Saarinen, S. Suhonen. Kuopio: Snellman-instituutti, 1995, lk 91–101.

¹⁰ **P. Kippar**, Läänemeresoome ja balti piirkond kui kontaktiväli lääne ja ida vahel. – Ödagumeresoomõ veeremaaq. Läänemeresoome perifeeriad. Konverents Kurgjärvel, rehekuu 29.–31. 1998. (Võro Instituudi toimetiseq 6.) Toim K. Pajusalu, T. Tender. Võro: Võro Instituut, 1999, lk 275–279.

¹¹ **P.-L. Rausmaa**, Läntinen ja itäinen satuperinne Suomessa. – Karjala. Idän ja lännen silta. (Kalevalaseuran vuosikirja 53.) Toim H. Sihvo. Porvoo–Helsinki: WSOY, 1973, lk 121–136.

¹² **P. Kippar**, Das westliche und östliche Weltbild in den Märchen der Völker des Baltikums. – Folk Narrative and World View. Vorträge des 10. Kongresses der Internationalen Gesellschaft für Volkserzählforschung (ISNFR), Innsbruck 1992. Toim L. Petzoldt, I. Schneider, P. Streng. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1996, lk 391–394.

Kui populaarsed olid sinu rahvaluule kursused?

Kui kõik võisid tulla, oli rahvaluule loengu nimekirjas kõige rohkem 65 inimest, aga nendest kohal käis vist 25 või 30. Ja kindlasti 20 protsenti kadus täiesti ära, kellest ei olnud üldse midagi kuulda. Mõnel tuli uuesti eksamile tulla, seda ma võimaldasin. Eksamid olid suulised.

Üsna palju aastaid kutsusin kaheks tunniks vastama neli tudengit korraga. Kokku oli 13–14 teemat, iga nädala kohta üks teema: näiteks üks rahvalaulu rühm, lühivormid, uurijad. Igaüks pidi igal nädalal ette valmistama ühe lehekülje, lugema ja konspekterima ühe või kaks artiklit. Eksamile tulles oli igal nädalal kohta üks lehekülj materjali esitada. Uurisin igähe kohta järele, mis on tema lemmikteema, ja panin selle, kelle lemmikteema see oli, vastava neliku juhatajaks. Ja sellel, kes seda teemat kõige vähem soovis, soovitasin hakata rääkima. Siis tema rääkis, järgmised täiendasid ja see, kelle lemmikteemat käsitleti, tegi kokkuvõtte ja hindas. Mina olin kõrval, muidugi segasin kogu aeg vahele. Kahe tunni jooksul pidi neli inimest ennast valitud teemade ulatuses nii palju avama, et sain hinde panna. See oli väga tõhus. Kirjalikku eksamit ma vist ei ole kunagi teinud. Minu eksamil oli kohustuslik laulda. Üks neljast pidi olema kordamööda eeslaulja. Võisid laulda ka individuaalselt ja võisid õppida neljakesi ühise laulu. Kellele oli elevant kõrva peale astunud, õpetas või skandeeris mõnd lastemängu, näiteks „tii-tii tihane, vaa-vaa varblane, lendas üle oaaia”, nii et pidi oskama neid lihtsamaid vorme viie minuti jagu. Kõik said hakkama.

Milliseid laule valiti?

Kõike. Üldiselt neid, mis Herbert Tamper „Eesti rahvaluule viisidega” viie kõite sees olid. Eelistasin muidugi vanaemalt

õpitud lugu, aga seda pakuti harva. Alles hiljem saadi aru, et vanaemade laulud on need kõige paremad – see on peretraditsiooni elushoidmine. Mõnigi kord tuli neid kõige populaarsemaid Tormise koorilaule, kui tudeng oli seda näiteks naiskooris laulnud. Kas ta võttis algupärase teksti või oli Tormise kaudu õppinud, polnud oluline.

1982. aastal loodi eraldi rühmad eesti keele õpetajate ettevalmistamiseks vene koolidele. Varasem koos õpetamine polnud tulemuslik. Enamasti eesti tüdrukud vene koolides vastu ei pidanud, vene kool sõi nad välja. Ja teiselt poolt: kui vene tüdruk Pedasse tuli, siis ta ei saanud eesti rühmas hakkama, sest tema kultuuritaust oli nii erinev. Omaette häda oli veel keeleõpetamise metoodika. Kui olid eraldi rühmad, siis pooled loengud olid koos ja osa eraldi. Vene rühmas andsin kord hakatuseks tudengitele kätte tühja paberi ja paar-kümmend küsimust: nimeta eesti kirjanikke, heliloojaid, olulisi kultuurinähtusi, Eesti jõgesid, linna ja nii edasi. Sain pea-aegu tühja paberi tagasi. See tähendas, et neile oli vaja õpetada eesti kultuuri, baasi, et sinna peale saaks järgmisi asju ehitada. See oli üks väga tark ettevõtmine, et venekeelsetest keskkoolidest tulnud noori sai osalt eraldi õpetada.

Oli ka vene koolide eesti keele õpetajate kaugõpe. Midagi sarnast püütakse nüüd iga vene kooli õpetajaga teha. Kui venelane oskas eesti keelt ja tahtis õpetajaks minna, see oli kõige parem variant: vene juurtega või segaperekonnast eesti keelt oskav, aga ilma pedagoogilise hariduseta. Kui eestlane oskas vene keelt, see nii hea variant vene kooli eesti keele õpetajaks saada ei olnud. See kaugõpe kestis kolm-neli aastat laupäeviti-pühapäeviti kord kuus.

Üks asi, mida tegime, oli suguvõsaurimine, seda ka vene koolide eesti keele õpetajate kaugõpperühmades. Neile ma tegin küsitluse, kuidas nende suguvõsa

Eestisse sattus.¹³ See oli väga põnev. Kirjutati, kuidas isa läks selle küsimuse peale süngeks ja jäi vait või ema hakkas nutma ja keeldus rääkimast: „Ma tagasi ei lähe, ma tulin Volgamaalt nälja pärast.” Sealt avanes mõnegi suguvõsa huvitav minevik ja noor inimene sai võtme perelugudesse.

Miks on oluline õpetada vanu rahvaluule žanre lasteaiaõpetajatele ja teistele inimestele, kes neid uuesti käibesse viivad?

Rahvaluule teise elu kohta on Lauri Honkol väga hea artikkel.¹⁴ Ma andsin aastaid tudengitele esimese nädala tööks see artikkel läbi lugeda ja sellest konspekt koostada. Tänapäeval kogevad paljud just rahvaluule taastekkimist, uuestisündi. Kui praegune lasteaiaõpetaja oleks pärit niisugusest kodust nagu mina, kui tal oleks jutustav vanaema ja kõiki žanre valdav tädi Olga, siis oleks tal juba olemas baas, kuhu teadmisi juurde koguda. Kui tema perepärimuses pole võlusõnu „varesele valu, harakale haigus”, on võimalus nüüd see vanaemade tarkus uuesti omandada. Ma käisin kümme aastat õpetajaks ka muinasjutukoolis, mis oli Piret Pääri ettevõtmine Rahvakultuuri Keskuses Tallinnas Vilmsi tänaval. Nemad koolitasid lasteaiaõpetajaid, koolmeisterid, algklasside õpetajaid. Seal meenutasime ja taastasime vanu pärimusi tänapäeva jaoks.

Minu ema lõpetas Tallinna õpetajate seminari aastal 1930. Tema suuremaks tööks Neeme rannas õpetajana töötades oli ranna lastelt murde välja rokimine. Ja minu suureks tööks on armsa keelemurde

taas ausse tõstmine. See vahetus, fookuse nihkumine ühel põlvkonnal võrreldes teisega on loomulik, see annabki arengu.

Oled käinud nõukogude ajast peale lugematu arv kordi igasugustes asutustes oma tarkust jagamas ja rahvakultuurist ning soome-ugri rahvastest rääkimas.

Nõukogude ajal ei tohtinud ka ühtegi tantsuõhtut või muud suuremat kogunemist korraldada, ilma et sellel oleks ideoloogiline, õpetuslik või poliitiline loeng ees. Teatud tähtpäevadel kutsuti Nõukogude Liidu kangelane, aga kui oli võimalik, siis ühingu Teadus lektor, näiteks Kippar. Rääkisin sellest, teisest või kolmandast rahvapärasest tähtpäevast, eesti lauludest, juttudest, lühivormidest, rahvakultuuri ilmingutest, jaanitulest, kõigist tähtpäevadest ja soomeugrilastest. Huvitavaid teemasid oli palju. Hakkasin lektoriks võib-olla 1965. aastal ja see kestis 1990. aastani. Püüdsin tabada kuulajate taset ja huve. Olin üsna populaarne, sest ma ei jäänud vait, ma suutsin ikka vastata. Ja laulsin ka hulka, kui oli vaja. Muide, kui on suurem seltskond ja pole mikrofoni, siis aitab tähelepanu koondada vaikne laul. Kõik jäävad kuulatama.

Üks minu teemasid olid soomeugrilased, see huvitas isegi venekeelseid inimesi. Venekeelsetele lenduritele soome-ugri rahvastest rääkides mainisin Komi pealinna Söktövkari. Publikust üks lendur ütles, et Söktövkari liini lendas ta sellel aastal. Rääkisin Iževskist ja siis öeldi, et Iževski lennuväljal on nii ja nii. Meil tekkis nii huvitav jutt, pakkusin neile kõik Venemaa soome-ugri alade pealinnad välja. Ja siis keegi ütles: „Ahhaa, ma olen ise ka soomeugrilane.” Kui inimene ennast leiab, oma mineviku avastab, tõuseb ju tema väärikus. Selliseid asju on minu loengutes soome-ugri suhetest avastatud palju.

OTT HEINAPUU

¹³ P. Kippar, Kolmanda põlvkonna kujundajad. – Eestlane ja tema maa. Konverentsi „Kodumaa ja kodupaik: eestlase territoriaalne identiteet” (16.–17. november 1999) materjale. (Scripta ethnologica 4.) Koost, toim A. Jürgenson. Tallinn: Ajaloo Instituut, 2000, lk 224–239.

¹⁴ L. Honko, Folklooriprotsess. – Mäetagused 1998, nr 6, lk 56–84. <https://doi.org/10.7592/MT1998.06.honko>